

UNIVERSITATEA *BABEȘ-BOLYAI* CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ *ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ*

INSTANȚELE DE JUDECATĂ
BISERICESTI
PERSPECTIVA ISTORICA COMPARATA

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator științific: Prof. Univ. Dr. NICOLAE BOCȘAN

Doctorand: ANDREI DUTCA

CLUJ-NAPOCA

2015

Instanțele de judecată după legislația canonică ortodoxă și romano-catolică

CUPRINS

I. INTRODUCERE	5
1.Scopul lucrării	8
2.Precizări terminologice	11
3.Motivația alegerii temei și actualitatea acesteia	20
4.Structura lucrării.....	29
5.Metode de lucru.....	32
Metodele analizei hermeneutice a legislației bisericești	33
Metoda comparativă.....	38
Evaluarea literaturii de specialitate privind instanțele de judecată	40
6.Izvoarele folosite și stadiul actual al cercetărilor	41
7.Contribuția originală în abordarea subiectului	47
II. JUDECATA ÎN BISERICĂ ÎN PRIMUL MILENIU CREȘTIN	50
1.Repere biblice.....	50
2.Biserica primară	52
2.1. Mărturisirea păcatelor ca formă de judecată bisericească în epoca veche	53
2.2. Mărturisirea particulară și mărturisirea publică	55
2.3. Cine făcea judecata în Biserica primară?	58
2.4. Modelul instanței sinodale: Sinodul Apostolic de la Ierusalim (c. 49/50 d. Hr.)	70
2.5. Instanțe sinodale până la sfârșitul secolului al treilea	73
3.Judecata Bisericească începând cu secolul al patrulea.....	87
3.1. Sinoade locale, mitropolitane și patriarhale. Sinoade speciale	88
3.2.Primatul jurisdicțional al papei	96
3.3.Sinodul ecumenic	108
3.4.Lărgirea atribuțiilor instanțelor bisericești în statul roman	123
3.5.Imunitatea clericilor, potrivit legilor imperiale	130
4.Judecata bisericească. Proceduri	134
4.1. Judecata laicilor.....	135
4.2. Judecata clerului	138
5.Concluzii. Judecata bisericească în primul mileniu	141
III. INSTANȚELE DE JUDECATĂ ÎN BISERICA ORTODOXĂ.....	147
1.Judecata bisericească în Răsărit după Schisma cea Mare	150
2.Legislația după care se prevăd hotărârile de judecată în Răsărit.....	157
2.1. Izvoare primare	158
2.2. Izvoare întregitoare	160
2.3. Codici canonici sau colecții răsăritene	162
3.Instanțele judiciare în Bisericile Ortodoxe.....	172
3.1. Instanțele de judecată în Biserica Ortodoxă, potrivit canoanelor bisericești ...	172
3.2. Instanțele de judecată în patriarhatele vechi.....	176
3.3. Instanțele de judecată în Bisericile Ortodoxe Autocefale	184
3.4. Organizarea punctuală a instanțelor de judecată. Studiu de caz: Biserica Ortodoxă Română.....	209
IV. INSTANȚELE DE JUDECATĂ ÎN BISERICA ROMANO-CATOLICĂ	228
1.Legislația bisericească în Apus și îndepărtarea acesteia de normele canonice ale Sinoadelor ecumenice și locale	228

1.1. Colecții canonice apusene	238
1.2. Codul de Drept Canonic din 1983	244
1.3. Structura și conținutul Codului canonic din 1983	248
2. Organizarea și funcționarea instanțelor de judecată în Biserica Romano-Catolică	249
2.1. Tribunale de primă instanță	250
2.2. Tribunale de a doua instanță	254
2.3. Tribunale de ultimă instanță	255
3. Sancțiunile bisericești	265
3.1. Tipuri de sancțiuni	265
3.2. Drept penal și lege penală (can. 1313 - 1320)	273
3.3. Domeniul de aplicare al legii penale Bisericii (can. 1321-1330)	275
3.4. Exercițarea puterii ecleziastice de jurisdicție penală (can. 1341-1353)	277
3.5. Încetarea pedepselor (can. 1354-1363)	280
4. Procedurile de judecată	281
4.1. Judecățile în general (can. 1400-1500)	281
4.2. Modul în care are loc judecata obișnuită (litigii ordinare sau procesul contencios)	290
4.3. Procese speciale (can. 1656-1716)	303
5. Concluzii. Judecata bisericească în Apus și noutățile Codului din 1983	315
V. JUDECATA BISERICESCĂ ÎN BISERICA ROMANO-CATOLICĂ ȘI ÎN BISERICA	
ORTODOXĂ. STUDIU COMPARATIV	320
1. Introducere. Instanțele de judecată, canoanele Bisericii și evoluția lor	320
2. Sancțiunile în Biserică	321
2.1. Tipuri de sancțiuni	321
2.2. Sancțiuni pentru laici	324
2.3. Sancțiuni pentru clerici	333
2.1. Sancțiuni pentru monahi	346
3. Aplicarea normelor canonice în judecata bisericească	347
3.1. Modalitatea de aplicare a canoanelor bisericești	350
3.2. Organizarea și funcționarea instanțelor de judecată bisericească în Răsărit și Apus	354
3.3. Judecarea monahilor	371
VI. CONCLUZII GENERALE	373
BIBLIOGRAFIE	396
1. Surse primare	396
1.1. Sfinți Părinți și Scriitori Bisericești	396
1.2. Codici juridici, colecții de canoane, ediții critice ale canoanelor	399
1.3. Statute de organizare bisericească, regulamente bisericești	401
1.4. Acte și decizii papale	402
2. Surse secundare	403
2.1. Manuale și comentarii de drept canonic	403
2.2. Dicționare, enciclopedii	404
2.3. Monografii	406
2.4. Articole și studii	415
3. Surse electronice	425
3.1. Statute de organizare și legi	425
3.2. Decrete papale, Constituții Apostolice, etc.	426
3.3. Alte publicații în format electronic	427

Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca

Şcoala Doctorală *Istorie, Civilizaţie, Cultură*

Coordonator ştiinţific: Prof. Univ. Dr. Nicolae Bocşan

Drd. Andrei Dutca

Teza de doctorat: „Instanţele de judecată bisericeşti.Perspectiva istorica comparata.”

Cuvinte cheie : instanta, judecata, legislatie canonica, ortodox, romano-catolic, canon

Prezentarea tezei

Intitulată „*Instanţele de judecată bisericeşti.Perspectiva istorica comparata*”, lucrarea de faţă îşi propune ca prin utilizarea unui discurs interdisciplinar specific studiilor istorice şi canonice să încerce o analiză asupra asemănărilor şi deosebirilor dintre normele canonice referitoare la instanţele bisericeşti între Bisericile Ortodoxă şi, respectiv, cea Romano-Catolică. Scopul lucrării transcende simpla inventariere a diferenţelor şi asemănărilor dintre Bisericile răsăritene şi cea Romano-Catolică şi tinde spre analiza critică a acestora, în vederea sesizării punctelor-cheie, care pot fi folosite în scopul unui dialog interconfesional. Printru-un excurs istoric, vom încerca să determinăm care erau acele elemente instituţionale comune ale dreptului comunităţilor bisericeşti din perioada veche, cum erau ierarhizate şi cum se coordonau instanţele, câte şi care sunt elementele originare la care s-a renunţat pe parcursul procesului de definire a Bisericilor ca entităţi de drept distincte. Acest exerciţiu este util întrucât permite sesizarea şi o mai bună înţelegere a unora dintre piedicile care ţin de mentalităţi instituţionale diverse, care îngreunează calea restabilirii unităţii originare a Bisericii. La baza cercetării noastre se află dorinţa promovării dialogului interbisericesc.

O încercare de analiză asupra evoluţiei instanţelor de judecată bisericească se vede nevoită să treacă dincolo de graniţa studiului istoric şi să se plaseze la interferenţa cu Istoria bisericească şi Patrologia, dar şi cu Dreptul canonic şi Hermeneutica. În orientarea într-un câmp de studiu atât de vast şi complex, formaţia teologică s-a dovedit a-mi fi de mare ajutor.

Un capitol introductiv şi unul de concluzii încadrează cele patru capitole ale tratării. Tratarea urmăreşte evoluţia realităţii istorice a Bisericii, de la unitatea principială a primului mileniu, la fragmentarea şi individualizarea precisă specifică celui de-al doilea, şi se încheie cu o analiză comparativă a sistemelor judiciare canonice catolic şi, respectiv, ortodox. În cele ce urmează vom prezenta pe capitole conţinutul lucrării.

În *introducere* am făcut o serie precizări terminologice asupra unor noțiuni fundamentale pentru cercetarea de față (instanță, judecată, legislație canonică, ortodoxie, catolicism, etc.), apoi am expus motivația alegerii subiectului, importanța și actualitatea tematicii abordate în contextul dialogului interbisericesc, metodele de lucru folosite și am trecut în revistă izvoarele și reperatele literaturii de specialitate.

Din dorința observării principiilor studiului istoric, ne-am propus, pe cât este posibil, să prezentăm la începutul capitolelor dedicate cercetării instanțelor în Biserica Ortodoxă (cap. III) și, respectiv, cea Romano-Catolică (cap. IV) izvoarele canonice pe care se întemeiază analiza. Capitolul al doilea al lucrării, dedicat cercetării instanțelor ecleziastice în primul mileniu creștin, presupune un studiu istoric de o cuprindere și o complexitate sporite, fapt care implică utilizarea selectivă a unei diversități de izvoare, semnalate la locul cuvenit.

Capitolul al II-lea, intitulat *Judecata în primul mileniu creștin*, analizează principiile de bază ale judecării ecleziastice în epoca Bisericii neîmpărțite, începând cu primele norme de disciplină bisericească, stabilite din timpul Sfinților Apostoli și al urmașilor lor, continuând cu epoca persecuțiilor și încheind cu aceea a Sinoadelor Ecumenice, când s-au stabilit definitiv normele canonice. Pentru o mai bună sesizare a evoluției istorice a instanțelor bisericești, ne-am concentrat asupra unei serii de procese istorice semnificative, cărora le-am dedicat o serie studii de caz: mărturisirea păcatelor și reglementările privitoare la judecată în Biserica Veche, Sinodul apostolic ca arhetip al instituției sinodale, sinoadele ținute pentru combaterea montaniștilor, sinoadele celei de-a doua perioade a controversei pascale, sinoadele nord-africane de până la jumătatea secolului al III-lea.

În două subcapitole, II.2.1 și II.2.2, am analizat chestiunea mărturisirii păcatelor ca procedură disciplinară a Bisericii primare. Analiza a avut totodată drept miză relevarea caracterului spiritual și curativ al procedurilor judiciare bisericești. Am relevat astfel că scopul final al judecării bisericești este îndreptarea celui care a greșit și reintegrarea sa, în urma penitenței, în comunitatea euharistică. Cea mai aspră sancțiune o constituia excluderea pentru o anumită perioadă de la comuniunea euharistică. Această prioritate a rațiunilor spirituale și salutare în exercitarea puterii judiciare a Bisericii a rămas până în ziua de astăzi o constantă a dreptului canonic ortodox.

Subcapitolul II.2.3 a fost dedicat studierii atestării de către izvoare a afirmării atribuțiilor judecătorești ale episcopului. Faptul devine cu atât mai vizibil odată cu afirmarea modelului monarhic al episcopatului, potrivit căruia episcopul era conducătorul cultului, învățătorul, administratorul activității filantropice și judecătorul comunității locale. Nevoia judecării

cauzelor în care episcopul era parte implicată sau a problemelor de disciplină care afectau mai multe comunități locale a dus la apariția instituției sinodale (subcap. II.2.4 – II.2.5). Organizat după modelul sinodului apostolic ținut la Ierusalim probabil în anul 49, sinodul reprezintă răspunsul la nevoia de coordonare decizională și judecătorească în Biserică. Cele mai vechi sinoade despre care vorbesc izvoarele istorice, ținute în ultimul sfert al veacului al doilea, erau constituite din episcopii unei regiuni date. Așa cum au relevat-o studiile de caz asupra celor mai vechi sinoade cunoscute, ele reprezintă expresia unui *obicei de drept* deja existent și a instinctului de articulare și coordonare al Bisericii. Deși la acestea puteau participa și mireni, dreptul de vot îl aveau numai episcopii. Totodată, sinodul exercită și funcția de control și limitare a puterii episcopale: cu toate că episcopul este judecătorul absolut în comunitatea sa, el poate la rândul său să fie judecat de către un sinod al episcopilor învecinați sau al episcopilor regiunii. Instituția sinodală este atestată la sfârșitul veacului al doilea în numeroase regiuni ale Imperiului Roman, din Asia Mică până în Galia.

Accentuarea procesului de instituționalizare a dus la apariția sinoadelor mitropolitane (subcap. II.2.5) Istoricii consideră că deja la jumătatea secolului al III-lea, sistemul mitropolitan era în principiu în uz în tot Imperiul. Ca reflex al administrației civile a Imperiului Roman, episcopul cetății mai importante a provinciei (sau mitropolitul) devine coordonatorul instituției sinodale în respectiva provincie. Mitropoliții mai importanți au fost ulterior numiți arhiepiscopi și dintre aceștia s-au afirmat ulterior patriarhii. Începând cu secolul al V-lea, episcopii Romei, care se bucurau de prestigiu și de statutul de instanță de apel în Apus, caută să formuleze baze juridice și dogmatice în favoarea pretențiilor exercitării primatului în Biserică (subcap. II.3.2).

Trecerea în legalitate a creștinismului, începând cu secolul al IV-lea, a făcut posibilă articularea sporită a instituțiilor sinodale, care a culminat în ținerea sinoadelor ecumenice (subcap. II.3.3) Ținute grație sprijinului imperial – împăratul fiind acela care le convoca, susținea și aplica hotărârile lor – sinoadele ecumenice au reunit, în intenție, episcopi din toată lumea creștină, care au deliberat în chestiuni de dogmă și disciplină bisericească de însemnătate pentru întreaga lume creștină. În conștiința Bisericii nedespărțite s-a impus faptul că sinodul ecumenic reprezintă instanța supremă în Biserică. Atât Bisericile Ortodoxe cât și cea Romano-Catolică recunosc un număr de (cel puțin) șapte sinoade ecumenice, desfășurate între anii 325 și 787. Aceste sinoade au fost receptate ca „a-toată-lumea”, deși la ele nu au participat decât o parte a tuturor episcopilor lumii creștine de atunci. Tensiunile dintre Bisericile Răsăritene și cea Apuseană, acutizate începând cu secolul al IX-lea, și culminând în „marea schismă” de la anul 1054 au făcut imposibilă întrunirea unui sinod care să poată fi impune drept „ecumenic” simultan în conștiința Bisericii Răsăritene cât și în cea a Bisericii Apusene.

O altă serie de subcapitole au urmărit evoluția conlucrării dreptului imperial roman cu cel canonic, între secolele IV-VI (subcap. II.3.4 și II.3.5). Un obiect de studiu aparte l-a constituit evoluția jurisdicției episcopilor în chestiuni civile, de la jurisdicție clandestină (în epoca persecuțiilor), la jurisdicție recunoscută public, de către împăratul Constantin cel Mare, și încheindu-se cu degrevarea instanțelor bisericești de chestiuni de drept civil, prin intervenția statului, încă înainte de finalul secolului al IV-lea. Subcapitolul II.4 a fost dedicat unei prezentări de ansamblu a evoluției procedurilor judiciare și bisericești și a sancțiunilor canonice cu privire la clerici și mireni în epoca sinoadelor ecumenice.

Capitolul al III-lea, dedicat studierii *instanțelor de judecată în Biserica Ortodoxă* în epoca de după Schisma de la 1054, a debutat cu o prezentare a izvoarelor dreptului canonic bizantin (subcap. III.2), încadrate în contextul lor istoric (subcap. III.1). Pe lângă monumentele Tradiției și colecțiile canonice bizantine, au fost trecute în revistă izvoare secundare, cum ar fi comentariile renumiților canoniști Alexie Aristenos, Ioan Zonaras, Teodor Balsamon, din secolul al XII-lea și Matei Vlastares, din secolul al XIV-lea. Un alt subcapitol (III.2.3) a fost dedicat colecțiilor canonice din epoca târzie bizantină, care au constituit sursa de inspirație a tipologiei legislație mixte, politice și canonice – tipul *nomocanoanelor*, foarte popular în Răsăritul Europei în epoca postbizantină, inclusiv în Țările Române.

Subcapitolul III.3 a fost dedicat explorării diversității instituționale a instanțelor de judecată bisericească atestate de tradiția canonică a Bisericii în epoca Sinoadelor ecumenice, de la instanța sinodală veche, la cele sinodal-ecumenice, respectiv, autocefale și excepționale. Au fost trecute în revistă, rând pe rând, patriarhiile răsăritene vechi: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim și Biserica Autocefală a Ciprului (subcap. III.3.2) și, respectiv, în Bisericile Autocefale Ortodoxe recunoscute astăzi: patriarhiile Rusiei, Georgiei, Serbiei, României, Bulgariei, Greciei, Poloniei, Albaniei, Cehiei și Slovaciei, și Finlandei, notând particularitățile locale (subcap. III.3.3).

Un studiu de caz mai amplu (subcap. III.3.4) a vizat *Organizarea punctuala a instanțelor de judecată în Biserica Ortodoxă Română*. Au fost descrise următoarele instanțe: Consistoriul disciplinar protopopes, Consistoriul Eparhial, Consistoriul mitropolitan, Sinodul Mitropolitan și Sfântul Sinod – acesta constituind instanța supremă în Biserica autocefală. De spații generoase s-a bucurat descrierea procedurilor de judecată, de la preliminarii și etapele de desfășurare ale judecării, la ridicarea pedepselor (subcap. III.3.4.2). Un alt subcapitol a fost dedicat prezentării instanțelor de judecată pentru monahi: starețul și consiliul duhovnicesc, consiliul de judecată al mănăstirii și consistoriul monahal eparhial (III.3.4.3).

Cel de-al patrulea capitol a fost dedicat prezentării sintetice a *Instanțelor de judecată în Biserica romano-catolică* după *Noul cod de drept canonic*, intrat în vigoare în 1983. Capitolul debutează cu o analiză istorică (subcap. IV.1) asupra principalelor documente oficiale apusene, ulterior romano-catolice, care marchează îndepărtarea de tradiția canonică a Bisericii neîmpărțite și ilustrează propagarea pretențiilor de primat ale pontifului roman asupra întregii Biserici. Documentele avute în vedere au fost: *Donatio Constantini*, *Decretaliile pseudo-isidoriene*, așa-numitul *Dictatus Papaei* (1075), hotărârile Conciliului unionist de la Ferrara-Florența (1438-1439), Constituțiile *Pastor aeternus* (Vatican I, 1870) și, respectiv, *Lumen gentium* (Vatican II, 1864).

Un al doilea subcapitol (IV.1.1) a fost dedicat prezentării sistematice a izvoarelor Dreptului canonic apusean și a edițiilor lor moderne, încheind cu noul *Codex Juris Canonici*, promulgat la 15 ianuarie 1983 și în vigoare de la 27 noiembrie 1983 (IV.1.2), a cărui structură este trecută în revistă într-un alt subcapitol (IV.1.3). Dacă în Răsărit, Biserica a păstrat tradiția canoanelor de la Sinoadele ecumenice și locale și ale Sfinților Părinți, prin eforturile de reformă legislativă, Biserica occidentală a ales să se îndepărteze de ethosul primului mileniu creștin, prin recodificările din 1917 și mai ales din 1983, când au renunțat la aproape o treime din cele 2414 canoane ale Tradiției canonice. Noul cod canonic se prezintă ca o grupare de legi foarte progresistă, însă cu riscul ca el să nu mai poată fi considerat un cod de legi bisericești. Dacă s-ar înlătura termenii ecleziastici din acesta, cu greu s-ar putea observa o diferență între acesta și codul civil obișnuit. Canoanele sunt organizate sistematic, nu se mai repetă, așa cum se întâmplă atunci când ne referim la colecția de hotărâri sinodale, însă din ele nu mai reiese caracterul sobornicesc al lor, iar structura lor impersonală, oricât ar încerca să se demonstreze contrariul, este clară. Un caracter clar al noului cod este și situarea papalității deasupra propriilor legi, în așa fel încât el însuși nu poate fi judecat de către nimeni, iar judecățile sale nu pot fi atacate, lucru care demonstrează foarte clar *implementarea doctrinei infailibilității papale*. În urma publicării noului cod, nu mai este o nevoie clară de sinod, în vederea modificării sale, ci la anumite perioade papa singur poate să procedeze la modificarea sa. Un exemplu recent îl reprezintă decretul *Omnium in Mentem* al papei Benedict XVI, prin care, la 15 decembrie 2009, modifica cinci canoane (1008, 1009, 1086, 1117, 1124), pentru a schimba statutul diaconilor: aceștia nu mai sunt, de aici înainte, membri ai ierarhiei sacramentale întreite, ci au doar dreptul de a exercita diaconia prin cuvânt și faptă. Acest lucru s-a făcut pentru a putea permite diaconatului accesul la căsătorie, interzisă strict clericilor catolici.

Având ca izvor de lucru *Codex Juris Canonici* din 1983 am încercat o descriere (subcap. IV.2) a instanțelor canonice romano-catolice de prima instanță și, respectiv, ultimă instanță, cât și o prezentare a personalului judiciar. Între tribunalele de primă instanță se numără tribunalele episcopale, instanțele colegiale episcopale sau inter-diocezane; între cele de a doua instanță, tribunalul mitropolitan, tribunalul superior al ordinilor religioase, tribunalul unei conferințe episcopale. Tribunalele de ultimă instanță sunt: papa, Signatura apostolică, Rota romană, Penitențiarul apostolic.

Alte două subcapitole au privit expunerea sistematică a sancțiunilor bisericești prevăzute de ultimul cod canonic roman (IV.3) și a procedurilor judiciare (IV.4). Noul cod canonic reflectă proporția sporită a proceselor matrimoniale între procedurile judiciare romano-catolice.

Capitolul al V-lea al lucrării a fost dedicat unei *analize comparative asupra judecării bisericești în Biserica Romano-Catolică și în Biserica Ortodoxă*. După o scurtă privire asupra instanțelor de judecată canonică în Răsărit și Apus (subcap. V.1), am trecut la analiza comparativă a sancțiunilor care îi pot viza pe laici, clerici și monahi, prevăzute în dreptul canonic catolic și în cel ortodox (subcap. V.2). Am căutat să distingem între diverse pedepse, cum ar fi afurisia, excomunicarea, caterisirea, anatema, etc. făcând excursuri istorice asupra definirii acestor noțiuni în canoanele vechi ale Bisericii și trasând paralele între accepțiunea lor contemporană răsăriteană și cea apuseană.

Un ultim subcapitol (V.3) a fost dedicat studierii comparative a modalităților de aplicare ale legilor bisericești, organizării și funcționării instanțelor de judecată și judecării monahilor. Au fost notate o serie de particularități locale în organizarea și funcționarea instanțelor ortodoxe. Analiza a relevat că diferențele privind constituirea tribunalelor de judecată în diferitele Biserici Ortodoxe autocefale țin de tradiția și obiceiurile locale și nu sunt de fond. În esență, organizarea instanțelor de judecată canonică ortodoxe reflectă fidelitatea față de tradiția canonică a Bisericii neîmpărțite și, secundar, față de jurisprudența bizantină, și manifestă cu vigoare ethosul sinodalității, potrivit căruia, toți episcopii sunt egali între ei. În general, judecata bisericească ortodoxă recunoaște și în contemporaneitate preeminența principiilor spiritual (salvific) și irenic, și, în general reflectă centralitatea Euharistiei în viața bisericească.

În Biserica Romano-Catolică, ca mai înaltă instanță de judecată este *papa*, judecătorul suprem pentru întreaga lume catolică, el exercitându-și funcția fie personal, fie prin intermediul tribunalelor ordinare ale Sfântului Scaun, respectiv prin judecătorii desemnați de el. Canonul 1404 din *Codul de drept canonic* statutează faptul că papa nu poate fi judecat de către nimeni,

iar la judecata făcută de el nu se poate face recurs (1629, art. 1). Aceasta este dovada canonică a implementării doctrinei infailibilității, după Conciliul I Vatican (1870). Mai mult, papa își poate aroga judecata oricărui caz dorește, astfel că nici un judecător nu mai este competent pentru un caz rezervat lui (1405 și 1406, art. 2), fiindcă, potrivit înțelesului ierarhic catolic, toți judecătorii sunt reprezentanții papei în tribunalele în care funcționează. Acest fapt poate fi considerat o consecință a ecleziologiei promovate de Conciliul II Vatican (1962-1965), în accepțiunea căreia, papa, în calitate de locuitor al lui Hristos, este singurul mijlocitor între Dumnezeu și oameni – așadar *de jure* singurul preot și arhiepiscop, așadar, singurul subiect al dreptului canonic. Din punct de vedere dogmatic și canonic, toți preoții și episcopii romano-catolici sunt delegații împuterniciți ai papei.

Concluzii

Cercetarea noastră a relevat că sistemele de drept canonic ortodox și romano-catolic împărtășesc, în ceea ce privește organizarea instanțelor de judecată și sistemul sancțiunilor un număr considerabil de elemente comune. Faptul se întemeiază pe tradiția canonică comună a primului mileniu creștin, față de care, însă, Biserica Romano-Catolică și-a permis o serie de emancipări și inovații.

Asemănările dintre sistemele judecătii canonice ortodoxe și catolice se regăsesc în zona observării 1) *principiului spiritual sau salvific*, potrivit căruia, îndreptarea penitentului și reintegrarea lui euharistică au prioritate în fața oricăror reparații de ordin material sau a impunerii acribiei legale; și 2) *principiului ierarhiei*, potrivit căruia, fiecărui nivel al administrației bisericești îi stau la dispoziție organe judiciare specifice locale capabile să încerce rezolvarea conflictului de drept canonic. Astfel, o cauză va fi deferită mai întâi organelor de judecată bisericească locale, ceea ce corespunde nivelului primei instanțe, și abia apoi, în caz de nesoluționare, va fi înaintată organelor de judecată superioare, adică celei de-a doua instanțe. Din practica Bisericii Vechi, atât Bisericele ortodoxe cât și cea Romano-Catolică au reținut concepția potrivit căreia, *judecătorul prin excelență al comunității este episcopul*. În vremurile din urmă, Biserica Romano-Catolică a încercat o redefinire a statutului episcopatului care să se articuleze cu dogmele primatului și infailibilității, potrivit căreia întreaga autoritate și putere sacramentală a clerului este derivată din cea a papei, singurul care le posedă prin sine, în virtutea oficiului petrin. Chiar și în contextul afirmării primatului și infailibilității papale, în Biserica Romano-Catolică continuă să pulseze un *ethos al sinodalității*, manifestat instituțional în organisme și instanțe colegiale. Principiul sinodal este definitoriu pentru Ortodoxie, astfel că

manifestarea sa în structurile Bisericii Romano-Catolice nu poate fi decât un motiv de bucurie pentru ortodocși.

Atitudinea față de izvoarele dreptului canonic din epoca Bisericii neîmpărțite și concepția despre autoritate sunt punctele care evidențiază cel mai bine **deosebiri** dintre concepțiile canonice ortodoxă și, respectiv, romano-catolică. În încercarea de a da o fundamentare mai clară pretențiilor de întâietate în fața autorității seculare cât și în întreaga Biserică, papalitatea a preferat să *inoveze în spațiul dreptului canonic, neglijând tradiția canonică a Bisericii nedespărțite* sau forțând interpretări favorabile cauzei sale. Biserica a încercat să se adapteze presiunilor modernității prin „aduceri la zi”, care, în spațiul dreptului canonic, au implicat nu numai inovații, ci și renunțarea la o parte a moștenirii canonice, considerată revoluționară. Rezultatul este acela că noul *Cod de drept canonic* din 1983 are mai multe puncte în comun cu un cod de legi civil decât cu unul tradițional canonic.

Înțelegerea sancțiunilor bisericesti relevă alte deosebiri între practica canonică ortodoxă și cea romano-catolică. Astfel, jurisprudența răsăriteană accentuează latura spirituală a vindecării venită prin aplicarea epitimiei, în timp ce canoniștii romano-catolici disting între cenzuri (cu scopul îndreptării) și sancțiuni expiatoare (cu scopul apărării corpului Bisericii), trasând astfel o demarcație artificială în gravitatea păcatelor. Această atitudine, care a contaminat pe alocuri și teoria dreptului canonic ortodox, pune în pericol unitatea spirituală a pastorației. Problemele referitoare spre exemplu, la hirotonie în contrast cu depunerea, caterisirea sau degradarea, au apărut din cauza unei înțelegeri greșite a Tainei Hirotoniei, care înseamnă aplicarea unui har ce nu poate să dispară printr-o simplă decizie judecătorească. Uneori s-a ignorat faptul că instituirea preoției nu este una de natură juridică, ci una duhovnicească. O asemenea viziune a dus la apariția unor aberații canonic-liturgice, precum degradarea de la funcția episcopală la cea preoțească, lucru de neconceput în Răsărit și cu totul în afara canoanelor.

În general, dreptul canonic romano-catolic tinde să devină o realitate hiper-specializată, nerelevantă pentru marea masă a credincioșilor, și întreținută artificial. Riftul dintre sfera canonică și cea spirituală împinge dreptul canonic catolic fie înspre irelevantă publică, fie spre formalism. În percepția majorității credincioșilor catolici, tribunalele ecleziastice sunt locuri unde sunt dispuse măsuri la adresa încălcării dreptului matrimonial. Or, tocmai strictețea în privința celibatului preoților și a recăsătoriei credincioșilor se numără printre cauzele scăderii vocației preoțești și a resentimentului credincioșilor față de Biserică Romano-Catolică. Firește,

nici practica judiciară a Bisericii Ortodoxe nu este scutită de pericolul formalismului, birocrăției, superbiei, izolării, lipsei de relevanță pentru mireni sau societate.

Noul *Cod de drept canonic* roman, promulgat în 1983, implementează canonic dogmele primatului și infailibilității papale proclamate la Conciliile I și II Vatican. Intră astfel în vigoare o nouă înțelegere asupra autorității în Biserică, care vede în afirmarea autorității supreme a papei principiul salvagărdării unității Bisericii. Pentru Biserica Ortodoxă, unitatea este menținută prin exercitarea autentică și liberă a sinodalității. Se poate argumenta că, din perspectiva Bisericilor ortodoxe, primatul papal reprezintă singura dificultate administrativă cu adevărat insurmontabilă în calea unirii între Biserici. Istoric, primatul papal s-a afirmat într-o epocă în care realități politice precum migrația popoarelor, căderea Imperiului Roman de Apus, cuceririle arabe și riftul cultural dintre Apus și Răsărit au făcut dificilă menținerea unității Bisericii pe cale sinodală. În preajma și timpul lucrărilor Conciliului II Vatican (1962-1965) s-au reînnoit speranțele teologilor și ale episcopilor de recunoaștere a unui rol mai important al episcopatului în conducerea Bisericii. Ultimul mare conciliu catolic a lăsat însă la latitudinea papalității stabilirea gradului în care colegiul episcopilor poate fi implicat în conducerea Bisericii.

În primăvara anului 2014, conducătorii Bisericilor Ortodoxe au convenit asupra convocării în anul 2016 a *Sfântului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*. În intenția promotorilor, acest demers își propune să întrerupă o pauză sinodală inter-ortodoxă de mai bine de doisprezece secole, instaurată formal odată cu ținerea ultimului sinod ecumenic, în anul 787. În mod cert, o pauza sinodală atât de lungă a dus cu sine o oarecare erodare a prestigiului autorității sinodale și a încrederii în eficiența ei contemporană. Este de așteptat ca acest sinod pan-ortodox să reacrediteze ideea articulării sinodale a Bisericilor Ortodoxe, adesea separate de diferențe de rit, conflicte administrative ori animozități culturale.

Dacă prin inovațiile post-modernității, *Codul de drept canonic* romano-catolic a ajuns să fie infuzat de elemente de drept civil sau economic, nu e exclus ca inclusiv în plan judiciar și administrativ, el să devină tot mai marcat de practici până acum specifice instituțiilor economice sau companiilor cu caracter internațional. Dacă această tendință se menține, este probabil ca practica judiciară romano-catolică să fie tot mai marcată de descentralizare și de promovarea autonomiei locale – totul în intenția simplificării și eficientizării administrative. În această perspectivă, primatul papal devine o noțiune mai puțin amenințătoare: el va fi în continuare afirmat la nivel formal, însă practic competențele papale vor fi delegate organismelor centrale și, într-o măsură crescândă, celor locale. Dacă dezideratul descentralizării

romano-catolice se va concretiza inclusiv la nivel judiciar, va fi mult facilitat contactul și *dialogul la nivel local* cu instanțele de judecată și organismele administrative ale Bisericii Ortodoxe.

Ca întotdeauna, o mai bună cunoaștere reciprocă dezrădăcinează prejudecățile și promovează respectul reciproc, fără de care dialogul nu poate sa existe. În epoca consumismului acerb, în care indiferentismul religios atinge noi cote maxime, Bisericile sunt chemate să facă front comun în evidențierea laturii spirituale a realității și a mizei veșnice a existenței.